

CZU: 81'42:82-92

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6583942>**REGISTRE ALE COMICULUI ÎN DISCURSUL PAMFLETAR***Ana FERAFONTOV**Universitatea de Stat din Moldova*

Comicul este un fenomen frecvent întâlnit în pamflet și, alături de alte modalități de exprimare, contribuie la conturarea tonului pamfletar, trădând atitudinea batjocoritoare a emițătorului și predispoziția sa spre agresivitate. Atunci când se realizează prin comic, atacul obiectului pamfletizat se poate dovedi mai eficient și chiar mai periculos. Comicul este un instrument eficient de ridiculizare și luare în derâdere, dar are totodată funcție moralizatoare, pamfletarul încercând să ajungă la conștiința celor vizați, pentru a-i provoca la o schimbare de comportament. Astfel, scopul ultim al comicului ar fi nu divertismentul, ci demascarea întocmirilor proaste și descoperirea moralei. În pamflet se întâlnesc diferite forme ale comicului – de la simple aluzii nevinovate până la atacuri agresive. Preponderent în pamflet se manifestă patru tipuri ale comicului: satira, ironia, sarcasmul și grotescul.

Cuvinte-cheie: *comic, funcție moralizatoare, agresivitate, satiră, ironie, sarcasm, grotesc.*

RECORDS OF THE COMIC IN THE PAMPHLET SPEECH

The comic is a common phenomenon in the pamphlet and, along with other ways of expression, helps to shape the pamphlet tone, betraying the mocking attitude of the sender and his predisposition to aggression. When done through comics, attacking the pamphlet object can be more effective and even more dangerous. The comic is an effective tool of ridicule, but also has a moralizing function, the pamphleteer trying to reach the consciousness of those targeted, to provoke a change in their behavior. Thus, the ultimate goal of the comic would not be entertainment, but the unmasking of bad writings and the discovery of morality. The pamphlet contains various forms of the comic – from simple innocent allusions to aggressive attacks. Predominantly, in the pamphlet there are four types of comics: satire, irony, sarcasm and grotesque.

Keywords: *comic, moralizing function, aggression, satire, irony, sarcasm, grotesque.*

Introducere

Alături de alte modalități de exprimare, comicul contribuie la conturarea tonului pamfletar, trădând atitudinea batjocoritoare a emițătorului și predispoziția sa spre agresivitate. Atunci când se realizează prin comic, atacul obiectului pamfletizat se poate dovedi mai eficient și chiar mai periculos. Stărnind râsul, comicul duce, pe de o parte, la discreditarea adversarului și la sporirea vulnerabilității lui, iar, pe de altă parte, la consolidarea autorității pamfletarului. Sarcina pamfletarului este să transforme personajul pamfletizat într-un obiect ridicol, urât și dezgustător. Astfel, pamfletarul își atinge scopul de anihilare simbolică a obiectului pamfletizat și, în același timp, reduce distanța dintre emițător și receptor, acesta din urmă fiind influențat să adopte o atitudine disprețuitoare față de obiectul pamfletizat.

Râsul comportă de obicei un anumit grad de răutate, deoarece întotdeauna se râde de ceva sau de cineva. Încă unii filozofi din Antichitate (Platon, Aristotel) condamnau râsul, considerându-l o plăcere obținută din nenorocirea altcuiva. Și Biserica Evului Mediu dezaproba râsul, considerându-l imoral. Treptat se dezvoltă toleranța față de râs în societate, fiind recunoscute efectele sale benefice. În pamflet râsul este un fenomen frecvent, făcând parte din strategia discursivă a pamfletarului. Dar din cauză că implică o atitudine de superioritate față de obiectul pamfletizat, râsul poate fi văzut ca o dovadă de insensibilitate și agresivitate, o practică inestetică și amorală. În literatura de specialitate este analizată opoziția râs pozitiv – râs negativ, adică unui comic înalt, de bun-simț, estetic, și se opune un comic de jos, de prost gust, grosolan. Prin urmare, râsul este considerat o practică pozitivă numai în cazul în care nu implică batjocură. În pamflet râsul este strâns legat de atitudinea de batjocură, dar trebuie să specificăm că în pamflet întâlnim diferite forme ale comicului – de la simple aluzii nevinovate până la atacuri agresive. Astfel, nu întotdeauna comicul pamfletarului implică malițiozitate, interpretarea mesajului fiind responsabilitatea receptorului.

Este de menționat că efectul comicului depinde nu doar de pamfletar, ci și de cititor. În acest sens trebuie să punctăm că, în mare parte, comicul este determinat de cultură; prin urmare, gradul de cultură al receptorului și experiențele sale sunt decisive în receptarea și decodificarea mesajului pamfletar, motiv pentru care pamfletul este destinat unui public avizat, care cunoaște realitățile abordate și are competențe de interpretare.

Sursele comicului în pamflet

Comicul își găsește numeroase forme de manifestare în pamflet, constituind un instrument eficient în mâinile pamfletarului, utilizat pentru seducerea și convingerea publicului-cititor.

În scopul argumentării surselor comicului identificate în pamflet, am selectat exemple din textele preluate din *Ziarul Național (ZN)* și *Ziarul de Gardă (ZG)* din anii 2018-2021. Astfel, cele mai frecvente surse ale comicului în pamflet sunt următoarele:

- deformarea onomastică, care reprezintă un indice clar al atacului la persoană, fiind o modalitate evidentă de persiflare: *Boronin* în loc de *Voronin*, *Renato Mustăciosul* în loc de *Renato Usatii*, *Han Șor* în loc de *Ilan Șor*, *Teo Cârnațlung* în loc de *Teodor Cârnaț*;

- ortografierea greșită a cuvintelor străine, în particular a englezismelor: *aifon*, *Gugăl*, *Facebuk*, *Faceboog*, *feicniuz*, *laicuri*, *locdaun*, prin care se mimează ignoranța emițătorului, alimentând caracterul teatral al pamfletului, receptorul demascând jocul pamfletarului;

- utilizarea rusismelor: *abed*, *a apredeli*, *carispandentă*, *a (se) diorgăi*, *golgoci*, *kuliok*, *solnecinaia Moldavia*, *trenirofka*, procedeu exploatat în principal în raport cu anumite personaje politice, atribuindu-le naivitate, ignoranță, prostie, lipsă de educație. Totodată, rusismele contribuie la conturarea profilului lingvistic al vorbitorilor de limbă română din Republica Moldova, sporind credibilitatea;

- alăturarea de termeni opuși: „kaghebiș sensibil, fragil”, „bătăuș pocăit”, „marele președinte de stătuț mic”, „oameni onești-pătați”, care contribuie la caracterizarea pe ton persiflant a personajelor, inducând o atitudine depreciativă și batjocoritoare;

- alăturarea unor cuvinte incompatibile: „căpițe onorabile de fân”, „pâraie de elogii”, „pieliță geopolitică”, „plăcinte cu știr”, care produce efectul surprizei și creează o confuzie, imaginile neobișnuite stârnind surâsul cititorului;

- exagerarea: „Decizia Curții Constituționale precum că limba rusă nu poate fi tratată preferențial față de ucraineană, găgăuză, bulgară, idiș, indiană și celelalte limbi vorbite în republica-livadă părăsită a Uniunii a căzut ca un asteroid de *Tunguska* pe capul lumii ruse de la Lisabona până la Bladibostok.” (ZN) – deformarea intenționată a mărimii și a importanței lucrurilor produce efect comic și este un reper al viziunii de *mundus inversus* a pamfletarului: lucrurile rușinoase și nonvalorile sunt puse la loc de cinste, iar lucrurile cu adevărat importante sunt desconsiderate și batjocorite;

- echivocul, care permite jocul cu sensul propriu și cel figurat, creând efect comic: „Tovarăș președinte, dapu v-am auzit la telefon când ați zis că „Să fim atenți, din urma noastră trebuie să rămână *curat!*” (ZG) și mă uitam că nu sunteți tare *murdar* din urmă, dar zic ia să vin și eu cu *Karțeru* să mai șterg.”;

- comparația deplasată, care pune în comparație realități total diferite și incompatibile: „a punctat ferm, *ca un castravete murat corect*, liderul PPDA” (ZN);

- interferența de limbaje: „au lăsat o *dără* lată, luminoasă pe *firmamentul* culturii naționale autohtone” (ZN), „unioniștii vor deschide *cracii stălității* pentru soldații NATO” (ZN), „*junele* popor civil” (ZN), „*pâraie* de *elogii*” (ZN), „Or vizitele dvs. la Procuratura Generală, la Președinție (în perioada de mandat al subsemnatului), la Tiraspol pot fi calificate drept *imixtiuni* și drept *băgare a nasului unde nu vă fierbe oala.*” (ZN) – alături de cuvinte neologice, livrești (*firmament*, *elogiu*, *imixtiune*) sau terminologice (*stălităte*, *civil*) se plasează cuvinte și expresii din limbajul popular, familiar, colocvial sau chiar arhaic (*dără*, *craci*, *june*, *pâraie*, *a-și băga nasul unde nu-i fierbe oala*), fapt prin care pamfletarul asigură textului ton ironic și dinamism;

- răsturnarea de situație, care produce efectul comic prin introducerea unor informații surprinzătoare ce neagă afirmația anterioară: „a ținut foarte mult la libertatea de exprimare. A ținut în secret, firește” (ZN), „Partidul Unității Naționale Sublime (Care Lipsește cu Desăvârșire)” (ZN).

În pamfletele analizate, în special în cele din *Ziarul Național*, se întâlnește comicul de nume: „Colesovnazadov”, „Cozonac”, „doamna Galia”, „doamna Monica”, „dr. P. Stuh”, „Foxtrot Sobcor”, „Frosi Buraga”, „Ingwar Popoțan”, „Stelian Margarină”, „Visarion Falcă” etc. În cazul numelor comicul rezultă fie din semnificația banală a numelui (Cozonac, dr. P. Stuh, Stelian Margarină, Visarion Falcă), fie din mimarea considerației prin utilizarea formulilor de politețe (doamna Galia, doamna Monica), fie din opacitatea structurii onomastice îmbinată cu un aspect fonetic comic (Foxtrot Sobcor, Frosi Buraga, Ingwar Popoțan). Fiindu-le atribuite astfel de nume, personajele nu mai sunt luate în serios de către cititor, iar toate afirmațiile și acțiunile lor sunt tratate drept ridicole.

Procedeele trecute în revistă reprezintă doar câteva dintre cele mai importante surse ale comicului în pamflet. Toate împreună, ele construiesc semnificațiile textului, exprimă atitudinea emițătorului față de referent și

exercită un impact puternic asupra receptorului. Prin comic pamfletarul reușește să cucerească simpatia și adeziunea cititorului, dat fiind faptul că a râde de cineva generează plăcere și predispune spre colaborare. Astfel, prin comic pamfletarul impune cititorului o anumită complicitate, antrenându-l în jocul său și, implicit, în agresivitatea sa.

În pamflet comicul se manifestă prin diferite moduri – de la ironia fină, abia perceptibilă, până la grotescul vulgar, în care violența depășește comicul. În baza textelor selectate în cadrul acestei cercetări am constatat că în pamflet se manifestă preponderent patru tipuri de comic: satira, ironia, sarcasmul și grotescul.

Satira – critică și morală

Definită inițial drept scriere în versuri prin care autorul își exprimă indignarea și disprețul față de moravurile proaste și aspectele negative ale societății, satira (lat. *satura* sau *satira* – „amestec de proză și versuri”; „muștrare”; „satiră”) ajunge să denumească „orice scriere cu caracter de critică batjocoritoare, vehementă” [1, p.292]. În *Le Dictionnaire du Littéraire*, satira este definită drept „gen prin care se denunță viciile și proștiile oamenilor urmărind un scop moral și didactic” [2, p.540]. Așadar, satira poate fi considerată drept un registru discursiv care include două elemente de bază: critica și funcția moralizatoare.

Satira atacă comportamentul indivizilor, ideile lor și, în special, viciile lor, exprimând o atitudine batjocoritoare și persiflantă. Ea urmărește ca persoanele vizate să-și conștientizeze metehnele și să-și corecteze comportamentele. Satira este foarte prezentă în pamflet, întrucât, chiar dacă se critică o singură persoană, ținta finală este, de fapt, o instituție întregă, toată clasa politică sau chiar toată societatea.

Cea mai atacată prin satiră este clasa politică, care este acuzată de incompetență, corupție, lipsă de unitate și de gestionarea proastă a lucrurilor la nivel de stat.

De exemplu, unul dintre pamfletele analizate satirizează indivizii care, după ce se eliberează din funcția în conducere (de orice nivel), continuă să se simtă și să acționeze de parcă ar fi șefi: „E sindromul postnapoleonian, așa numim noi. Peste 90 la sută din foștii șefi suferă de acest sindrom”. Prin urmare, acțiunile și vorbele lor devin inadecvate, chiar ridicole, deoarece nu se potrivesc realității. De aici ar rezulta morala că fiecare trebuie să-și știe locul și să acționeze adecvat, în conformitate cu poziția pe care o are.

În ceea ce privește societatea în întregime, pamfletarii critică mai multe aspecte: prostia, sărăcia, goliciunea spirituală, naivitatea etc. Un exemplu în acest sens ar fi următorul: „Știți, oamenii în ziua de azi își fac sesiuni foto, închiriază o sală decorată cum vor ei (cu brad sau cu atmosferă de Paști, sau cu lux, sau cu mașini scumpe) și se fotografiază ca să pună pe rețele sociale aceste poze și să creadă lumea că așa e viața, taman exact așa”. În acest exemplu este satirizată goana după aparențe: oamenii vor să pară mult mai buni, mult mai bogați și mult mai fericiți decât sunt în realitate, de aceea încearcă din răspuțeri să creeze iluzia fericirii pe rețelele de socializare, pentru a fi apreciați. Pleonasmul „taman exact așa”, în care se alătură un cuvânt popular și unul neologic, adaugă un plus de comic acestui context. Morala pe care o întrezărim aici: ceea ce contează cu adevărat este realitatea, trebuie să învățăm a trăi fericirea în realitate și să fim noi înșine, fără să alergăm după aparențe.

Un exemplu în care este criticată în particular societatea moldovenească: „În anul 2017 bradul de la Chișinău s-a instalat în conformitate cu tradițiile Republicii Moldova: statul care sărbătorește în fiecare sezon două Crăciunuri, doi Ani Noi, doi Sfinți Nicolai, două Boboteze, vorbind două limbi moldovenești, cu politicieni care au câte două cetățenii, miniștri care au câte două soții și parlamentari care stau în câte două luntri, nu poate avea doar un brad, de aceea în Spectacolul Sărbătorilor de Iarnă 2017-2018 s-au înscris doi brazi.” (ZG). Făcând referire la cazul bradului instalat în 2017 în centrul capitalei cu ocazia sărbătorilor de iarnă, se desprinde o critică dură la adresa întregii societăți: standarde duble ale politicianilor, ipocrizia demnitarilor, imoralitatea, lipsa de caracter, indeterminarea în subiecte de istorie și religie etc. Concluzia pe care o tragem din acest context este că un stat care nu are bine pusă la punct ideea de etnie și limbă nu are cum să prospere; dacă nu există determinare în lucruri de importanță majoră, nu poate exista determinare nici în lucruri mărunte.

Satira implică o critică destul de blândă la adresa societății în întregime sau a unor grupuri particulare, având totodată o funcție didactică și moralizatoare. Ea urmărește în principal să ajungă la conștiința celor vizați pentru a-i provoca la o schimbare a comportamentului.

Ironia – negația afirmației

În mod tradițional, ironia (lat. *ironia* – „simulare, prefăcătorie”) este definită drept figură retorică prin care se exprimă opusul a ceea ce se afirmă [1, p.181; 3, p.246].

Liviu Iulian Cocei afirmă că ironia „nu spune totul” și că „adevărul rămâne undeva în fundal” [4]. Ironia conferă pamfletului ambiguitate prin ștergerea granițelor dintre ceea ce își asumă și ceea ce nu își asumă pamfletarul. Prin intermediul ironiei, pamfletarul jonglează cu sensurile, invitând cititorul să caute mesajul dincolo de cuvinte. Deși pamfletarul încearcă să creeze aparența seriozității, implicând cititorul într-un joc al sensurilor, intenția ironică iese la suprafață în momentele în care devine clar că pamfletarul se contrazice. Cu cât e mai mare diferența dintre ceea ce gândește și ceea ce spune pamfletarul, cu atât ironia e mai perceptibilă. Contrastul dintre cele două realități generează efectul surprizei și face cititorul să se întrebe: care este, de fapt, atitudinea reală a pamfletarului?

Pentru ca ironia să-și atingă scopul, este necesar ca emițătorul și receptorul să cunoască bine contextul extralingvistic și să împărtășească același sistem de valori. Evident, un cititor care nu împărtășește viziunea pamfletarului, deși va înțelege mesajul ironic, nu se va simți în rol de complice al pamfletarului, ci mai degrabă se va simți atacat și dezgustat.

Ironia are diferite forme, uneori fiind foarte fină, abia perceptibilă, alteori fiind destul de dură, îmbrăcând forma sarcasmului sau a zeflemelei. Se poate vorbi despre ironie fină, autoironie, ironie impersonală ș.a.

În pamfletele din cele două ziare se conturează clar un ton preponderent ironic ce interferează uneori cu satira, sarcasmul și chiar cu grotescul. Se observă tendința spre ironizarea clasei politice prin atacuri asupra capacităților intelectuale și asupra aspectului fizic. Cad pradă ironiei pamfletare atât indivizi luați separat, cât și grupuri de politicieni și chiar societatea în general.

Un exemplu de ironie fină este următorul context: „Poporul moldav apreciază la nivel înalt faptul că Federația Rusă, de-a lungul timpului, a susținut dreptul Republicii Moldova de a-și alege propria cale și de a spori rezistența față de cei care subminează suveranitatea sa.” (ZN). Acest enunț ironizează poziția oficială pe care Republica Moldova a ocupat-o mulți ani la rând față de influența rusească asupra statalității și integrității sale. Chiar dacă unele forțe politice, în virtutea servilismului și a lipsei de verticalitate, au evitat critica directă a acțiunilor autorităților rusești în ceea ce privește politica promovată în spațiul basarabean, adevărul este cu totul altul: măsurile întreprinse de guvernul rus au avut impact negativ asupra integrității statului Republica Moldova și asupra dezvoltării sale economice și sociale. Enunțul următor celui citat mai sus vine să clarifice poziția ironică a pamfletarului: „Aceasta în pofida creării unei republici separatiste pe Nistru și a refuzului de a-și retrage trupele ruse de ocupație și depozitul de muniție și armament de pe teritoriul nostru.” (ZN), care arată mai degrabă ca înaintarea unor pretenții demască indignarea și revolta pamfletarului.

Subiect de ironie devin vorbele, acțiunile, deciziile, ideile, comportamentele politicienilor:

✓ „Stimați compatrioți și compatreoni! Doar 24 de concurenți – 22 de partide/blocuri și 2 candidați independenți – s-au înscris în cursa electorală a alegerilor parlamentare anticipate.” (ZN) – ironia rezultă în special din folosirea cuvântului „doar”, fiind clară ideea că, de fapt, prea mulți concurenți s-au înscris în cursa electorală;

✓ „Noi nu putem urma legile orbește, dacă legea ne duce în râpă sau în abis, noi suntem oameni rezonabili, respectăm numai legile bune, care ne ajută să construim statul de drept. Abaterea rezonabilă de la Constituție în interesul supremației legii este o necesitate stringentă!” (ZN) – pamfletarul se pronunță împotriva acțiunilor demnitarilor: Constituția nu poate fi încălcată de nimeni și sub niciun motiv, chiar dacă este unul nobil.

Cele mai frecvente procedee ale performării ironice sunt: exagerarea, acumularea, paralelismul sintactic, antiteza, comparațiile ironice, jocul de cuvinte etc.

Exagerând mărimea și importanța lucrurilor, pamfletarul face să se înțeleagă că ideea exprimată nu reprezintă punctul său de vedere și că decalajul dintre aparență și realitate subliniază absurdul situației. Tot aici se încadrează enunțurile ironice în care se face fie o apreciere sau o laudă exagerată, fie o critică vădită, aceasta trădând falsul și prevenind receptorul cu privire la intenția emițătorului:

✓ „Să fii numit «omul anului» când te consideri «omul secolului» și – de ce nu? – al mileniului și al erei noastre, e frustrant de bună seamă, așa că nu e de mirare că unii dintre bipiști s-au simțit jigniți în sentimentele lor importante de calibrul mare și au anunțat că renunță la distincție în semn de protest.” (ZN);

✓ „Pentru că miniștrii PD consideră că Vlad Plahotniuc este cel mai bun organizator al tuturor distracțiilor din toate timpurile (concerte politice, electorale, pro-europene, pro-guvernamentale, pro-personale, pro-democrate), având și experiența multor discotecii, cazinouri și saune, un grup de miniștri vor să îl investească în funcția de coordonator al distracțiilor naționale, mai ales că într-un an electoral va fi mare nevoie de distracție, circ și cârnăciori cu pâine.” (ZG).

Este frecventă ironia construită în baza paralelismului sintactic, care opune personaje, trăsături, situații în baza unor asemănări și a unor diferențe, ca în exemplele ce urmează:

✓ „ieri era un hulubaș în mâna moale și caldă a poporului, azi e un cioroi zburlit, plouat, de pe gardul Președinției” (ZN);

✓ „ieri se compara cu Ștefan cel Mare, iar de mâine va trebui să se compare cu Violeta Ivanov sau Andrei Năstase” (ZN).

Din exemplele citate observăm că paralelismul sintactic este construit în manieră antitetică, punând în contrast imagini: ieri–azi, hulubaș–cioroi, Ștefan cel Mare–Violeta Ivanov. Aceste contraste pun în derizoriu personajele politice și arată diferența dintre ceea ce ar trebui să fie și ceea ce sunt de fapt.

În acest context menționăm și antiteza, care este foarte apropiată de paralelismul sintactic și care pune în contrast două persoane/lucruri pentru a evidenția diferența dintre acestea: „Să preferi unui tătuc viguros, puhab, unui statalist cât Ceahlăul de mare, unui familist prolific o mămuca firavă, fără obligații matrimoniale și patrimoniale, cu pașaport românesc, e o trădare curată.” (ZN). Ironia rezultă din accentuarea contrastului dintre trăsăturile celor două personaje, trăsături care sunt vehiculate eronat de mass media și folosite pentru inducerea unor convingeri și manipularea maselor.

Uneori efectul ironic rezultă din procedeul acumulării:

✓ „Aflată în *izolare, carantină și locdaun*, corespondenta noastră permanentă...” (ZN) – aglomerare ascendentă pentru amplificarea seriozității și mimarea unei situații reale;

✓ „Și parcă a făcut tot ce se cuvenea, conform tradiției autohtone: *a mers la Moscova cu iaurt și gogoșele, cu prinosuri suverane și temenele vasale, a escaladat Muntele Sfânt cu ofrande viticole, și-a făcut cucuie în frunte bătând mătăni la mănăstirile de pe Athos*, dar în van, nu a ajutat...” (ZN) – pamfletarul plasează în ridicol personajul, atribuindu-i o serie de acțiuni absurde, lipsite de logică, ce contravin categoric tradițiilor politice și etichetei diplomatice.

Un rol important în crearea efectului ironic îl au comparațiile deplasate, așa-numitele comparații ironice, care pun în echivalență lucruri de dimensiuni diferite, absolut nepotrivite:

✓ „era cât pe ce să rateze felicitarea tradițională a președintelui republicuței, fără de care felicitare *statalitatea* noastră era pentru el *ca buhaiul satului fără talangă sau ca un Martini fără măslina*, dacă vrei!” (ZN) – comparație prin care o noțiune juridică („statalitate”) este echivalată cu o realitate banală („buhaiul satului fără talangă”/„Martini fără măslina”) pentru a sfida importanța declarațiilor politice.

Conchidem că, pe de o parte, ironia este văzută ca o categorie a comicului, menită să provoace surâsul receptorului și să-i permită înțelegerea mesajului, iar, pe de altă parte, ironia este considerată o figură cu conotație negativă, întrucât exprimă porniri agresive și o atitudine de superioritate, fiind un instrument eficient de atac. Ironia se realizează prin diferite procedee, după cum le-am menționat *supra*: exagerarea, acumularea, comparațiile ironice, paralelismul sintactic, antiteza, interogațiile ironice, jocul de cuvinte etc. Deși urmărește inclusiv să provoace amuzamentul receptorului, scopul său principal este să transmită o idee – idee pe care emițătorul nu și-o asumă. Duplicitatea afirmației ironice permite detașarea pamfletarului de text și punerea înțelegerii textului în sarcina cititorului. Astfel, susținem afirmația lui N.Stejerean, care consideră că „de la adăpostul ironiei, ironiștii devin buni descriptori ai realității, beneficiind de obiectivitatea detașării pe care ironia le-o conferă” [5, p.14]. Întrucât ironia conferă o „scuză” plauzibilă, pamfletarii își permit să fie sinceri și obiectivi, detașându-se de propriile afirmații.

Sarcasmul – formă extremă a ironiei

Atunci când ironia devine dură, prea directă, mușcătoare, ea îmbracă forma sarcasmului (lat. *sarcasmus* – „a sfâșia prin batjocură”). Mai mulți teoreticieni consideră sarcasmul drept o formă extremă a ironiei, care se caracterizează prin asprime și exprimă o atitudine batjocoritoare. În *Dicționarul de teorie literară. Concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar* se menționează că „sarcasmul se distinge de ironie printr-un ton mai apăsător” [3, p.422] și urmărește să blameze. Așadar, sarcasmul este mai dur, mai răutăcios și mai direct.

M.Angheliescu afirmă că sarcasmul este o „expresie critică și amară a nemulțumirii, incluzând de cele mai multe ori ca procedeu ironia prin declararea unor lucruri contrare celor gândite despre cel în cauză” [1, p.291]. Cercetătorul consideră că de cele mai multe ori sarcasmul are ca procedeu ironia și implică o negație. Pe de altă parte, I.Manoli susține că sarcasmul se deosebește de ironie prin „tonalitatea sa afirmativă și impasibilă”,

ironia caracterizându-se printr-un grad mai mare de expresivitate rafinată [6, p.487]. Prin urmare, negația nu este obligatorie în cazul sarcasmului, în virtutea faptului că el este mai direct și nu solicită un efort mare de decodificare.

În pamflete sarcasmul este foarte frecvent, interferând cu ironia fină și cu alte forme ale comicului. Forma sarcasmului variază de la sintagme scurte („pandemicul, pinocchioșul premier” (ZN), „trăncănea «kuliokul»” (ZN)) până la fraze lungi și contexte mai largi („Dar trebuie să fii tare afectat de coronavirus la cap, ca general de poliție al unui stat debil (în sensul omologat de DEX), din a cărui BNM s-a scos un miliard în valută internațională, dacă asurzești lumea «cotcodăcind» pentru 0,78 grame de cânepă, pe care le-ai capturat cu cinci ani în urmă.” (ZN)).

Cele mai multe acuze sarcastice sunt aduse politicianilor și altor oameni bine-cunoscuți din societate. În toate cazurile, în contextele sarcastice scopul pamfletarului este de a denigra imaginea persoanei, operând cu o critică dură și subiectivă. Sarcasmul atacă de multe ori fie aspectul fizic al obiectului, fie trăsăturile și comportamentele sale, fiind rău intenționat:

- ✓ „este un mare talent al ipocriziei” (ZG) – se atacă direct o trăsătură negativă a persoanei, fiind folosit gradul superlativ („mare talent”);
- ✓ „«Oameni răi sunt mulți, mai ales în țările sărace», asta a citit el într-o carte, pe pagina ceea întreagă pe care a citit-o anul trecut.” (ZG) – atac asupra nivelului de cultură și inteligență al persoanei.

Sarcasmul implică malițiozitate, urmărește să jignească, să insulte, prin ridiculizarea trăsăturilor fizice/de caracter, a vorbelor și a comportamentelor personajelor, și, spre deosebire de ironie, nu presupune neapărat negarea afirmației. Sarcasmul este o manifestare a cruzimii, aplicând un limbaj descalificant, care depășește comicul.

Grotescul – tehnica exagerării

Grotescul (it. *grottesca* – „capricios, ridicol”) este definit drept o formă de comic „exagerat, bizar, neobișnuit, care produce o stare de dezgust” [1, p.160]. În estetica romantică grotescul apare în opoziție cu sublimul, uneori optându-se pentru îmbinarea acestora „în numele veracității în artă” [*Ibidem*, p.159].

În studiul său *Conceptul de grotesc – fundamentare estetică și teoretică*, Alunița Cofan definește grotescul drept „categorie estetică revoluționară care își dorește, satirizând și criticând ordinea putredă existentă, să reîntroneze, cumva, adevăratele valori” și menționează „natura paradoxală, hibridă și contradictorie a grotescului” [7]. Definiția dată de cercetătoare subliniază dualitatea conceptului (hibrid și contradictoriu) și scopul său final: de a restabili valorile răsturnate. Deși o face într-o manieră diferită, stranie, chiar ridicolă, grotescul urmărește restabilirea ordinii firești a lucrurilor și reinstaurarea valorilor.

În exemplele citate mai jos se poate observa amestecul dintre realități – lucruri absolut incompatibile, de dimensiuni și destinații diferite se pun împreună, se îmbină domenii și planuri diferite, creând efectul ridicolului și absurdului:

✓ „De exemplu, să luăm Partidul Schimbării... Ce să mai schimbi, stimabile, după treizeci de ani? E totul anchilozat, e calcar! Nici calgonul nu ajută!” (ZN) – pamfletarul descrie situația politică din țară ca fiind atât de anchilozată, încât nu ar ajuta niciun mijloc fizic pentru redresarea acesteia și, în vederea argumentării ideii sale, recurge la menționarea unei soluții de uz casnic foarte eficiente în îndepărtarea calcarului de pe aparatele electrocasnice (calgon);

✓ „Partidul Vorbelor Dulci e altceva, e un partid de tip nou, cu o clasă politică nouă, proaspătă, e zarzavat, e vărzare a politicii eficiente.” (ZN) – pamfletarul pune în echivalență un partid (fictiv) cu zarzavatul și vărzarea, dorind să sugereze ideea de prospețime, de noutate, și prin aceasta creează ridicol.

Exemplele citate ne permit să deducem că o trăsătură esențială a grotescului este asocierea de imagini incompatibile, care aparțin unor realități diferite și, prin aceasta, îndepărtarea de planul real și introducerea unor elemente fantastice. În susținerea acestei idei menționăm afirmația lui D.Nicolaev, care definește grotescul drept „principiu al reprezentării artistice a realității constând într-o suprapunere artificială a obiectelor aparținând unor planuri diferite ale realității, încălcarea verosimilului, combinarea a ceea ce nu se poate combina, exagerarea cu caracter fantastic, dezvăluirea contradicțiilor realității cu mijloacele paradoxului” [8, p.181].

Din motiv că îmbină realități diferite, incompatibile, expresiile grotești creează un fel de confuzie receptorului, întrucât necesită un efort intelectual sporit pentru decodificare. Imaginile exagerate, fantastice, monstruoase, lipsite pe alocuri de bun-simț, creează efectul surprizei și necesită receptorului un anumit grad

de creativitate și inteligență pentru a le percepe în profunzime. Confuzia generată de grotesc se datorează ștergerii granițelor dintre concepte și suprapunerii acestora, denaturării proporțiilor și valorii lucrurilor. Pe de o parte, grotescul stârnește surâsul receptorului, iar, pe de altă parte, îl face să gândească și să creeze imagini în mintea sa. În acest sens este relevantă afirmația cercetătoarei Cofan potrivit căreia „grotescul este un mod de a concepe (imagina) și nu de a percepe lumea” [7]. Grotescul este un tip de comic specific, care depășește râsul și provoacă la o mentalizare a realității prin prisma fantasticului și neverosimilului. În pamflet grotescul apare destul de frecvent, fiind o marcă a creativității pamfletarului și a agresivității discursului.

Concluzii

Din punct de vedere moral, comicul este un „factor de corecție socială” [8, p.60], întrucât prin stârnirea râsului urmărește nu doar binedispunerea receptorului, ci, mai ales, atragerea atenției asupra anumitor aspecte negative ale vieții, ale societății, ale omului ca individ social și tragerea unor concluzii pe seama celor luați în derâdere. Așadar, scopul ultim al comicului ar fi nu divertismentul, ci demascarea întocmirilor proaste și descoperirea moralei. Exemplele citate ne-au permis să demonstrăm că în pamflet își găsesc expresie, în principal, patru tipuri ale comicului: satira, ironia, sarcasmul și grotescul. Prin exploatarea acestor tipuri și prin îmbinarea lor pamfletarii reușesc să-și desăvârșească instrumentele de atac. Râsul este alimentat de o doză sporită de agresivitate, astfel că distrugerea imaginii obiectului pamfletizat este iminentă.

Referințe:

1. *Dicționar de terminologie literară* (coord. Emil Boldan). București: Editura Științifică, 1970.
2. ARON, P., SAINT-JACQUES, D., VIALA, A. *Le dictionnaire du Littéraire*. Paris: Presses Universitaires de France, 2002. 636 p.
3. GRATI, A., CORCINSCHI, N. *Dicționar de teorie literară. Concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Chișinău: ARC, 2017. 500 p.
4. COCEI, L.I. Ironia și distanța sau despre puterea gândirii care se ascunde. În: *Danubius*, XXXVI, 2018, p. 359-372. (online) Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/340448295_IRONIA_SI_DISTANTA_SAU_DESPRE_PUTEREA_GANDIRII_CARE_SE_ASCUNDE_IRONY_AND_DISTANCE_OR_REGARDING_THE_POWER_OF_THOUGHT_THAT_IS_HIDING. [Accesat: 20.02.2022]
5. STEJEREAN, N. *Ironia – construct lingvistic cu funcționalitate pragmatică, stilistică și poetică: Rezumatul tezei de doctor*. Cluj-Napoca, 2014 (online). Disponibil: https://www.academia.edu/20308799/Mihaela_TOPAN_rezumatul_tezei_de_doctorat_romana_2014_05_28_13_29_30. [Accesat: 20.02.2022]
6. MANOLI, I. *Dictionnaire des termes littéraires*. Chișinău: ULIM, 2017.
7. COFAN, A. Conceptul de grotesc – fundamentare estetică și teoretică. În: *Studia Romanica Posnaniensia*, Adam Mickiewicz University Press, Poznań, vol. XXXVI, 2009, p.165-177 (online). Disponibil: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/srp/article/view/3314>. [Accesat: 20.02.2022]
8. POPA, M. *Comicologia*. București: Univers, 1975.

Date despre autor:

Ana FERAFONTOV, doctorandă, Școala doctorală Științe Umanistice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: anaferafontov@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0413-6461

Prezentat la 08.04.2022